

FOLKLIVSFORSKNINGEN SOM UNIVERSITETSÄMNE I SVERIGE

Af *Sigfrid Svensson*.

Under 1947 har »Nordisk och jämförande folklivsforskning« införts som examensämne vid Lunds universitet och Stockholms högskola. Detta ämne omfattar såväl folklig samfundsbildning, livsföring och konstutövning som folklig tro, sed och diktning. Det nya ämnet är alltså en sammanslagning av de tidigare skilda examensämnena »folkminnesforskning« och »nordisk etnologi«. Det förra har i Lund representerats av C. W. von Sydow, som 1910—1940 och 1940—46 innehade docentur, resp. personlig professur, det senare av Sigurd Erixon, som sedan 1934 innehaft den Hallwylska donationsprofessuren vid Nordiska museet, men som redan från 1929 var examinator i ämnet i Uppsala och senare även i Lund, ända till dess examensbetygens riksgiltighet genomfördes 1936.

Tillkomsten av det nya helhetsämnet har föregåtts av en tre decennier lång principdiskussion. Även om det danska examensväsendet är ganska olikt det svenska och även om en vetenskapsgren i sin tillkomst och utveckling följer egna nationella traditioner, torde det dock vara av intresse för denna tidskrifts läsekrets att erfara något om motiveringen för den utformning folklivsforskningen nu fått som universitetsämne i Sverige.

De skilda uppfattningar som ända in i det sista gjort sig gällande återfinnas redan i den polemik, som 1918 uppstod i Svenska Dagbladet mellan Nils Lithberg och C. W. von Sydow och som är samlad framställd av de båda debattörerna i Rig 1918 och 1919.¹⁾ Anledningen till polemiken var en i Lund pla-

1) N. Lithberg, Svensk folklivsforskning under sista halvseklet, Rig 1918; C. W. von Sydow, Folkminnesforskning såsom vetenskap och universitetsdisciplin, Rig 1919.

nerad professur i »folkminnesforskning« med v. Sydow som tilltänkt innehavare. Den sociala och materiella folkkulturen var icke avsedd att ingå i det föreslagna ämnet, och det är denna klyvning Lithberg kritiserar: »Men kan nu någon säga var gränsen mellan materiell och andlig kultur går hos allmogen? Att för oss kulturmänniskor draga gränser på dessa områden blir en snusförnuftig skolmästarsyssla, och likväl kommer det alltid att stå kvar, att på folksedens område magien aldrig kan förstås utan kännedom om den materiella odlingen och vice versa. Och vart skola sociologien, folkpsykologien, allmogekonsten osv. föras?» Mycket av vad vi kulturmänniskor nu uppfatta som andlig kultur, säger Lithberg vidare, måste efter ett etnologiskt betraktelsesätt snarast fattas som materiell och vice versa. Han frågar sig också hur man skulle betrakta en etnograf, som reste ut till de färgade folken och upptecknade deras folkdiktning utan att taga den ringaste notis om deras dagliga liv, samhällsskick och näringsförhållanden. I sitt svar hänvisar v. Sydow till att utvecklingen går mot en vetenskaplig specialisering, och att studiet av allmogekulturen är så omfattande, att en uppdelning är nödvändig redan av kvantitetsskäl. Han framhåller vidare, att den andliga och materiella kulturen ställa olika krav på forskaren och hans arbetssätt och kräva olika hjälpvetenskaper.

Redan 1915 hade K. Rob. V. Wikman opponerat emot den avgränsning, som v. Sydows nya ämne »folkminnesforskning« innebar. Det går inte att till »etnografien« föra enbart materiella kulturprodukter och urskilja psykiska sådana. Wikman menar, att en uppdelning i »etnografi« och »folkdiktsforskning« vore naturligare. Lithberg ansluter sig 1918 härtill men framhåller, att folklivsforskningen i så fall måste ges företräde, när det gäller att ordna akademisk undervisning, eftersom den utgör den grundläggande och ur praktisk synpunkt — för blivande museimän — mest aktuella vetenskapen. Samma år tillkom vid Nordiska museet professuren i »nordisk och jämförande folklivsforskning« med Lithberg som förste innehavare. Av olika omständigheter erhöll dock Lithberg examinationsrätt först 1933 och då i »nordisk etnologi«; donationsbrevet till professuren om-

nämner däremot som forskningsobjekt både andlig och materiell kultur och såväl allmogens som övriga samhällsklassers odling.

Gentemot den ovan nämnda åsikten, att folkdiktsforskningen vore ett mera klart avskiljbart ämne än folkminnesforskningen (som omfattade sed, tro och dikt) hävdade v. Sydow med all rätt, att saga och sägen ej kunde studeras utan kännedom om de trosföreställningar, som gett folkets diktning en stor del av dess innehåll och karaktär. Han framhöll också, att folkdiktningen gav upplysningar om tro och sed av ålderdomliga former, vilka dock icke källkritiskt kunde bedömmas utan kännedom om folkdiktens lagar. Lika välgrundad är å andra sidan den meningen, att människornas tro och sed på det intimaste äro förenade med samhällsformer och yttre livsbetingelser, och att ett studium av folkdiktningen utan etnologiska synpunkter närmast faller inom litteraturhistoriens och filologiens domäner. Men därav kommer man också konsekvent till uppfattningen av folklivsforskningens principiella karaktär av ett odelbart ämne. Denna uppfattning får också stöd av den allmänna etnologien, vars främsta forskarpersonligheter såsom Tylor, Boas, Græbner och Malinowski icke begränsat sin forskning enbart till den andliga eller materiella sidan av sitt ämne. Helhetsynen utesluter givetvis lika litet här som inom andra vetenskaper en nödvändig specialisering.

Ifråga om nordisk folklivsforskning har Lunds universitet framför allt under inspiration av professor Martin P:n Nilsson alltsedan 1925 hävdadt, att en uppdelning i två skilda discipliner icke borde äga rum. Statsmakterna följde dock icke tills vidare denna uppfattning, utan »nordisk etnologi« infördes 1929 som examensämne i Uppsala. I motsats till »folkminnesforskningen« i Lund omfattade detta ämne främst den folkliga kulturens sociala och materiella sida och därmed förelåg alltså en klyvning av ämnet.

Det kan utan tvekan sägas, att den oenighet om ämnets struktur, som förelegat mellan de olika forskarna, har väsentligt fördröjt folklivsforskningens fasta inordnande i den akademiska

undervisningen i Sverige. Så föreslog 1937 den dåvarande universitetsberedningen inrättandet av en professur i »folkminnesforskning« i Uppsala och en i »nordisk etnologi« i Lund, trots att det förra ämnet då i Lund genom v. Sydow hade en kvartsekellång tradition, något som f. ö. inte hindrade att samma förslag om ock med lika negativt resultat återkom 1946 i ett betänkande från den nu sittande universitetsberedningen. Avgörande för den fortsatta utvecklingen har däremot blivit det yttrande, som 1939 avgavs av universitetskanslern, nuvarande utrikesministern Östen Undén. Kanslern anförde då bl. a.: »Det torde finnas starka skäl för Lundasektionens mening, att ifrågasvarande vetenskapsområde bör sammanslås till ett examensämne till och med under den förutsättning, att det vore företrätt av två professurer vid vardera universitetet«. Kansler föreslog, att en ny professur inrättades vid båda universiteten, och att dessa professurer borde omfatta såväl »folkminnesforskning« som »nordisk etnologi«. Så kom kriget, och dåvarande ecklesiastikministern avstod från att framlägga nya förslag om nya lärostolar. Men riksdagen tog genom statsutskottet själv initiativet, och så tillkom 1940 von Sydows personliga professur i »nordisk och jämförande folkkulturforskning«. Namnet föregrep kanslerns åsyftade sammanslagning av ämnena, men medförde ingen förändring av v. Sydows undervisning och examination, som förblev begränsad till folkminnesforskningen. Hela frågan var dock endast vilande, eftersom v. Sydow inom kort ingick i emeritusåldern och saken därigenom på nytt aktualiserades för Lund både beträffande den akademiska undervisningen och det med lärostolen förenade föreståndarskapet för Folkminnesarkivet¹⁾ med dess omfattande samlingar. Ecklesiastikministern fann ytterligare utredning erforderlig och denna uppdrogs åt professorerna Martin P:n Nilsson och Sigurd Erixon. De sakkunniga avlämnade på hösten 1943 en utförlig framställning, som utmynnade i förslaget, att »folkminnesforskning« och »nordisk

1) Rörande detta arkiv, som numera benämnes Folkliivsarkivet, hänvisar jag till min uppsats härom i Rig 1948.

etnologi« skulle sammanslås til ett ämne benämnt »nordisk och jämförande folklivsforskning« och att i första hand en ordinarie professur i detta ämne skulle inrättas vid Lunds universitet¹⁾. Förslaget tillstyrkes av Lundauniversitetet men avvisades av universitetet i Uppsala. Detta senare föreslog istället införandet av ett nytt ämne »nordisk folkminnesforskning« i Uppsala med nära anknytning till nordisk filologi samt ansåg att personlig professur i detta ämne borde inrättas för föreståndaren för Landsmåls- och folkminnesarkivet. I Lund borde enligt Uppsala universitetets mening inrättas en professur i »nordisk etnologi«, som på ett eller annat sätt var ansluten till Kulturhistoriska museet. Samtidigt föreslogs, att Folkminnesarkivet skulle sammanslås med Landsmålsarkivet i Lund²⁾. Om detta senare föga genomtänkta förslag framhöll v. Sydow i ett svarsyttrande från Lund, att det var »helt orimligt och visar total obekantskap med härvarande förhållanden« och tillägger, att folkminnesforskningen skulle lida obotlig skada av att göras till ett annex av filologien. Han fortsätter: »Folkminnesforskningen är inte mer filologisk än historien, vars arbetsmaterial också kan karakteriseras som 'språkligt sett ofta skiftande dokument eller uppteckningar'. Den står betydligt närmare de historiska vetenskaperna än de filologiska, och grundvalen för dess arbetsätt är den historisk-psykologiska, inte den filologiska metoden«.

Riksdagen 1944 följde de sakkunnigas, universitetskanslerns och ecklesiastikministerns förslag och beslöt, att vid Lunds universitet skulle upprättas en professur i »nordisk och jämförande folklivsforskning, särskilt etnologisk«, vilken lärostol sedan 1. juni 1946 har författaren till föreliggande uppsats som innehavare. Det gjorda tillägget »särskilt etnologisk« åsyftar icke examensämnet utan endast innehavarens kompetens, som är obligatorisk inom ämnesgrenen etnologi. Är denna förutsättning

1) Yttrandet återges av Sigurd Erixon i en uppsats Folklivsforskningen som universitetsämne, Folk-Liv 1944.

2) De från Uppsala avgivna yttrandena återfinnas under rubriken Folkminnesforskningen i fara som universitetsämne, Folkminnen och Folktankar 1943. De ha kritiskt granskats av Sigurd Erixon i ovan nämnda uppsats i Folk-Liv 1944.

fylld, skall vid ämbetets tillsättande speciminering inom ämnets olika grenar räknas likvärdig. På motsvarande sätt har 1948 vid Uppsala universitetet inrättats en professur i »nordisk och jämförande folklivsforskning, särskilt folkloristisk«, till vilken utnämnts Landsmåls- och folkminnesarkivets föreståndare Dag Strömbäck. Rörande *examensämnets* omfattning i Uppsala föreligger ännu icke något definitivt beslut. Innehavarna av de nya lärostolarna äro samtidigt föreståndare för sina institutioner med viss minskning ov ordinarie undervisningsskyldighet. Arkivet i Uppsala har gentemot universitetet kvar sin självständiga ställning med särskild styrelse, under det att arkivet i Lund är helt anslutet till universitetets förvaltning.

*

Folklivsforskningen har ett ytterst mångskiftande forskningsområde men sammanhålles dock till ett enhetligt ämne genom den betydelse den nedärvda traditionen haft för de olika tillhörande kulturelementens utformning och fortlevnad. Studiet av lagarna för traditionens liv såsom dessa kommit till uttryck i andliga och materiella ting och i samfundsförhållandena är en av folklivsforskningens viktigaste uppgifter. Svårigheten att behärska ämnet i dess helhet bör kompenseras av en metodisk kännedom om den traditionsbundna kulturens grundvalar, variationsmöjligheter och utvecklingslinjer. Såväl till art som omfång ha de tidigare ämnena etnologi och folkminnesforskning haft samma huvudkaraktär: det är traditionsforskning det gäller och i centrum för forskningen står den gamla allmogekulturen. Benämningen folkliv anger, att det över huvud taget är de samfälliga, icke de individuella företeelserna, som ämnet studerar.

Materialet för det nya ämnet har insamlats genom en enhetlig och gemensam insamlingsverksamhet. I Folklivsarkivet i Lund, i Etnologiska undersökningens arkiv vid Nordiska museet i Stockholm och i Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala finnas väldiga samlingar såväl rörande »andlig« som »materiell« kultur utan att det dock vore möjligt att klart avgränsa detta

material i två skilda avdelningar. »Folkminnen« har i insamlingsarbetet haft betydelsen av alla upptecknings- och avbildningsbara minnen av den gamla folkkulturen. I statuterna för Lundaarkivets insamlingsverksamhet av 1920 är uttryckligen framhållet, att denna skall gälla allmogekulturen i dess helhet. Efter den linjen har också arkivet byggts upp med bl. a. särskilda bild- och gårdsarkiv. Universitetskanslern motiverade också sitt ovannämnda ställningstagande genom att hänvisa till att i Lund fanns redan ett institut som motsvarade folklivsforskningens hela ämnesområde. Detsamma gäller Uppsala, och här synes det istället vara just samhörigheten med ett dialektinstitut, som i framtiden kan verka komplicerande för den administrativa ledningens inordnande såsom nu skett under en professur i folklivsforskning.

Redan i sin polemik 1919 menade v. Sydow, att det vore att driva utvecklingen baklänges att sammanslå de båda forskningsgrenarna. Sett enbart ur exklusivt vetenskaplig synpunkt kan denna anmärkning ha sitt berättigande så till vida, att de studerande med den bibehållna differentieringen ändock skulle haft möjlighet att genom studier i båda ämnena — tills vidare dock vid olika läroanstalter — skaffa sig den för fortsatt forskning behövliga kringssyntheten.

Men hur många studenter ha möjlighet att i fortsättningen enbart ägna sig åt forskning! Det är därför i främsta hand ur den praktiska utbildningens synpunkt som införandet av ett samlat ämne, »nordisk och jämförande folklivsforskning«, varit motiverat. Det nya ämnet medför bredare utbildningsmöjligheter med därav följande fördelar vid yrkesvalet.

De studenter, som medtagit studiet av folklig kultur i sin examen fördela sig framförallt på musei- och lärarbanan. Till museiämnena har räknats »nordisk etnologi« men icke »folkminnesforskning«. Detta har medfört att studiet av folkdiktningen i regel uteslutits ur museimännens akademiska utbildning, eftersom arkeologi, konsthistoria, historia eller klassisk fornkunskap räknats som mer meriterande, och antalet ämnen i examen av praktiska skäl måste begränsas.

För humanistiska lärare vid folkhögskolor och seminarier vore det berättigat, att studier av folklig kultur obligatoriskt ingingo i utbildningen. Men denna lärarexamen skulle dock blivit för betungande, om det krävdes, att förutom ordinarie läroämnen såväl »nordisk etnologi« som »folkminnesforskning« skulle medtagas, vartill kommit att sådana studier fordrat vistelse vid annat universitet. Det sammanslagna ämnet »nordisk och jämförande folklivsforskning« utgör härvidlag en motsvarighet till geografi, som sammanhålles till ett examensämne, trots att professurer vid samma universitet nu tillkommit såväl i fysisk geografi som i kulturgeografi, och där skillnaden mellan ämnets delar är så stor, att de båda företrädarna i fortsättningen avses att tillhöra skilda fakulteter. Även i t. ex. botanik med i fysiologi och systematik uppdelade lärostolar bibehålles ett gemensamt examensämne. Det är ur vetenskaplig synpunkt av vikt, att den grundläggande utbildningen icke göres för snäv och det är för den senare yrkesutövningen av sitt praktiska värde, att studenternas akademiska utbildning icke är för specialiserad.

Tvärtemot vad som man velat göra gällande visar det sig därtill, att mellan de på området arbetande forskarna varken ifråga om anställning eller produktion finnes en uppdelning, som svarer emot den förut gällande klyvningen i examensämnen. Föreståndaren för folkminnesavdelningen vid arkivet i Uppsala har sedan länge varit docent i »nordisk etnologi«, och den nyutnämnde föreståndaren för Nordiska museets allmogesavdelning har sin tidigare akademiska utbildning som »folkminnesforskare«. Detta betyder givetvis icke att folklivsforskarna skulle behärska hela det samtagna studiet av den folkliga kulturen, men specialiseringen följer däremot inte snävt en uppdelning i »andlig« och »materiell« kultur. Ty vilken av dessa etiketter kan t. ex. sättas på avhandlingar som J. Ejderstam, Årseldarnas samband med boskapsskötsel och åkerbruk i Sverige (Uppsala 1943) eller A. Eskeröd, Åkerns äring (Stockholm 1947)? Enligt den äldre terminologien äro de närmast att rubriceras som folkminnesundersökningar, men båda äro akademiska avhandlingar i »nordisk etnologi« för Sigurd Erixon.

Det sagda karakteriserar tillräckligt den karikatymässiga överdriften i det från Uppsala gjorda uttalandet, att det sammanlagda ämnet skulle vara »en oformlighet, ett konglomerat av skilda fack, som aldrig bör eller kan erkännas som en vetenskaplig disciplin eller ett universitetsämne« och att dess införande skulle vara »att sänka universitetsundervisningen ned till skolans eller folkhögskolans plan«. Universitetskanslern har i stället uttalat som sin mening: »I fråga om många andra universitetsämnen kan det förhålla sig på det sätt, att ämnet omspanner områden, som äro sinsemellan relativt olikartade. Av en professor i ett sådant kan icke krävas, att han arbetat vetenskapligt inom artskilda områden, blott han är i stånd till att i undervisning och examination beakta även sådana delar av ämnet, där han icke själv varit vetenskapligt verksam«. I sitt uttalande 1943 säger kanslern ytterligare ifråga om »nordisk och jämförande folklivsforskning«: »Även efter sammanslagningen skulle ämnesområdet bli avsevärt mindre omfattande och mindre disparat än åtskilliga nu befintliga examensämnen«.

Att folklivsforskningen har en vida omfattning och innehåller högst olikartade beståndsdelar, är dock å andra sidan ofrånkomligt. Ett framtida önskemål skulle därför vara, att det sammanlagda ämnet företrädes vid varje universitet av två lärostolar, vilkas innehavare representerade olika delar av ämnet. Vid Uppsala universitet ligger en sådan fördelaktig lösning inom de nära möjligheternas gräns genom att den nuvarande föreståndaren för Landsmålsarkivets folkminnesavdelning docenten Åke Campbell på liknande sätt som professor Strömbäck utses till professor i ämnets »etnologiska« del. Vid Stockholms högskola finnes redan en docentur i »folkdiktsforskning«, som innehas av Waldemar Liungman. Vid Lunds universitet måste däremot undervisningens differentiering till vidare lösas enbart med hjälp av tillfälligt biträdande lärare. Så ha t. ex. under vårterminen 1948 anordnats kurser i folksagoforskningens metodik samt i gårdsuppmätning, representerande ämnets konträra ytterområden.